

СПОРТИВНО-ЗМАГАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ. САНКЦІЇ У СПОРТИВНОМУ ПРАВІ (НАЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ТА ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД)

УДК 347

Медведєв Д.Ю.,
студент магістратури Академії
адвокатури України

Анотація: Метою даної статті є дослідження поняття «спортивно-змагальної відповідальності» та визначення її місця в системі юридичної відповідальності, що дасть змогу більш детально дослідити правову природу санкцій у галузі спортивного права і, як результат, вдосконалити механізм їх реалізації, конкретизувати та передбачити можливі правові наслідки

Ключові слова: спорт, спортивне право, спортивний правопорядок, спортивно-змагальна відповідальність, санкції у спортивному праві, спортивний кодекс

Спорт – це багатогранне соціальне явище, яке має безліч позитивних аспектів для тих, хто в даній сфері є професіоналом, любителем чи просто робить легкі фізичні вправи щодня. Спорт допомагає не лише тримати себе в нормальній фізичній формі, а й зберегти ясність розуму, долати спокусу чогось забороненого чи аморального. Тому, цілком очевидно, що заняття спортом як масове соціальне явище культивується всіма державами. Відносини в галузі спорту, як і будь-які інші суспільні відносини, потребують правового забезпечення, а їх масовість, присутність у житті окремої людини, нації, всього народу спричиняють необхідність всебічного підходу до формування нормативної бази, що, власне, пояснює комплексність галузі права, яка б стала регулятором даних відносин. Ми підтримуємо погляди багатьох науковців, зокрема О.В. Сердюкова, Р.В. Чередника, О.А. Моргунова, згідно з якими дана місія покладена на спортивне право, яке поєднує в собі норми конституційного, адміністративного, трудового та інших галузей права [13; 18; 10].

Проте, поряд з позитивними аспектами в розвитку спорту існує й низка негативних чинників, які також потребують правового регулювання. Якщо, наприклад, окремо розглянути професійний спорт, а саме комерційний аспект спортивної діяльності, то відразу вбачаються такі проблеми, як: вживання допінгу, договірні матчі, спекуляції з квитками, махінації на тоталізаторах, порушення громадського порядку глядачами спортивних заходів та інші. За кожне з даних правопорушень особа, винна у його вчиненні, обов'язково повинна нести відповідальність. Але досить часто виникає питання: яку саме?

Специфіку юридичної відповідальності у сфері спорту в своїх роботах та виступах зазначали такі науковці, як С.В. Алексєєв, С.Н. Братановський, М.А. Прокопець, О.А. Шевченко, І.М. Аміров [1; 2, 28–32]. В літературі під юридичною відповідальністю розуміється застосування в особливому процесуальному порядку до особи, яка вчинила правопорушення, засобів державного примусу, передбачених санкцією правової норми [4, 247]. На думку цих науковців, розвиток спортивного права створює всі необхідні передумови для виокремлення поряд із загальноприйнятими видами юридичної відповідальності (дисциплінарної, адміністративної, кримінальної та цивільно-правової), також і спеціальної юридичної відповідальності – «**спортивно-змагальної**».

В практиці проведення спортивних змагань виникають ситуації, коли їх учасники порушують спортивно-технічні норми, які безпосередньо залежать від специфіки самого виду спорту, його правил та принципів, що призводить до застосування, встановлених даними нормами санкцій. Так, наприклад, «*гра рукою*», положення «*поза грою*» будуть вважатися порушенням лише в межах футболу, «*фальстарт*» – легкої атлетики чи плавання, «*заступ за лінію*» – стрибків у довжину або ж потрійних стрибків тощо. Головна мета встановлення відповідальності за подібні порушення полягає в тому, щоб поставити порушника в менш вигідне становище відносно його опонента, тобто надати останньому певну перевагу. В свою чергу, прикладом санкції може слугувати: «*вільний удар*» або «*пенальті*» у футболі, «*буліт*» у хокеї, «*вилучення гравця*» тощо. Очевидно, що застосування даного виду відповідальності має значення лише в змагальному і аж ніяк не в тренувальному процесі. Дана особливість відображається, власне, в самій назві такої відповідальності.

Принагідно зазначити, що в юридичній літературі переважає думка про те, що відповідальність у сфері спорту є різновидом корпоративної, так як її норми містяться переважно в правилах проведення спортивних заходів, котрі в свою чергу приймаються національними спортивними громадськими організаціями (федераціями з видів спорту) з урахуванням правил, затверджених міжнародними спортивними організаціями, тобто не мають юридичної сили закону. Але поряд з цим, в теорії права крім правотворчості державних органів законодавчої влади (прийняття закону) та безпосередньо народу (референдум) також розглядається правотворчість за участі недержавних організацій – по перше, це делегування повноважень законодавця, а, по-друге, санкціонування вже прийнятих нормативних актів. Так, наприклад, в ст. 45 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» зазначено, що організація підготовки та проведення фізкультурно-оздоровчого заходу або спортивного змагання здійснюється відповідно до положення (регламенту) про такий фізкультурно-оздоровчий захід або таке спортивне змагання, що затверджується відповідно організаторами фізкультурно-оздоровчих або спортивних заходів [5]. Дане положення беззаперечно є прикладом санкціонування державою нормативного акту. Як зазначає І.М. Аміров, на думку багатьох науковців, зокрема М.Н. Марченко та В.М. Сирих, в сучасному суспільстві простежується тенденція, за якої збільшується кількість нормативно-правових актів, прийнятих саме не державними органами, а громадськими організаціями, транснаціональними компаніями, трудовими колективами тощо

[7; 14]. На думку доцента юридичного факультету Університету Афіні Еліні Мустайра, подібна тенденція є свідомим кроком держави щодо невтручання у «спортивний правопорядок» і, зокрема, є результатом небажання судів відповідної системи судоустрою розглядати спортивні спори в якості, як першої інстанції, так і апеляційної [11]. Отже, відповідно до показника джерела правотворчості, спортивно-змагальна відповідальність має перспективу до виокремлення в самостійний вид.

Також, можливого критерію для визначення самостійності того чи іншого виду відповідальності можна віднести наявність кодифікованого нормативно-правового акту, один з розділів якого передбачав би спеціальну юридичну відповідальність. Як приклад можна навести спортивні кодекси Бразилії (*Código Brasileiro de Justiça Desportiva*) та Франції (*Le Code du Sport Français*), де врегульоване широке коло спортивних відносин та встановлена система санкцій, що підлягають застосуванню за порушення відповідних норм [15; 16]. В Україні ж коло прихильників кодифікації спортивного права обмежується особами, що наполягають на комплексності даної галузі й має незначні перспективи до розширення.

Також, особливого значення для виокремлення в системі юридичної відповідальності самостійного виду має не лише детальне закріплення санкцій, а й наявність спеціалізованих органів, уповноважених застосовувати такі санкції. Первинним суб'єктом у випадку зі спортивними правовідносинами є суддя змагань, який має право на застосування, за визначенням М.А. Прокопця, «поточних» санкцій, що накладаються самим суддею спортивного змагання безпосередньо під час його проведення і не потребують рішення юрисдикційного органу для закріплення їх юридичної сили [12, 131–135]. Так, наприклад, відповідно до вказівок FIFA (*Fédération internationale de football association*), футбольний арбітр має наступні повноваження: «забезпечувати дотримання Правил гри»; «вживати заходів дисциплінарного впливу по відношенню до гравців, винних у порушеннях, що караються попередженням чи видаленням»; «вживати заходів по відношенню до офіційних представників команд, які поведуть себе некоректно, і має можливість на власний розсуд видалити їх з поля та території, що його безпосередньо оточує» тощо [17]. Що стосується вторинного суб'єкта, то в його якості виступають спеціальні органи спортивних громадських організацій (наприклад, Контрольно-дисциплінарний комітет Федерації футболу України), спеціальні арбітражні органи та Спортивний арбітражний суд у м. Лозанна, Швейцарія (*Tribunal Arbitral du Sport, TAS*), які уповноваженні призначати так звані «по-

дальші» санкції, що застосовуються не лише щодо порушень під час проведення спортивних змагань, але й в інших ситуаціях (наприклад, на прес-конференції). Проте досить часто одна спортивна санкція є наслідком застосування іншої, тобто реалізація першої санкції є умовою настання другої (наприклад, видалення у футболі тягне за собою дискваліфікацію на наступний матч).

Все частіше можна зустріти таке поняття, як «брудний спорт», тобто спорт, в якому заборонені методи використовуються спортсменами, які прагнуть досягти перемоги, високого результату чи отримати грошову винагороду будь-якою ціною. Все це може призводити до порушення спортивної етики: використання заборонених медичних препаратів, недотримання правил проведення змагань. Звідси можуть виникати питання стосовно встановлення межі між суто спортивно-змагальною відповідальністю у вигляді санкцій, передбачених відповідними регламентами спортивних змагань, та іншими видами юридичної відповідальності, зокрема, кримінальної, у випадках, коли діяння спортсмена відповідають правилам того чи іншого виду спорту, спортивних змагань і одночасно призводять до наслідків, які при встановленні причинно-наслідкового зв'язку свідчать про наявність ознак складу злочину, наприклад, завдання тілесних ушкоджень різних рівнів тяжкості чи навіть смерті. Такі наслідки, зокрема, можуть виникнути в результаті: нещасного випадку; недисциплінованості самого постраждалого; з вини осіб, які відповідають за правильність проведення змагань чи навчально-тренувальних занять; з вини спортивного опонента. В контексті можливої криміналізації за певних обставин заслуговують уваги два останні випадки. Так, наприклад, у справі *R* проти *Tevaga* (1991) 1 NZLR 296 (Нова Зеландія) гравця регбі було притягнуто до кримінальної відповідальності за навмисний удар рукою в обличчя гравця команди-опонента, що в результаті призвело до зламаного щелепи [6]. Проте, навіть за наявності таких наслідків, поєднаних з умислом особи, яка заподіяла шкоду, встановити юридичну відповідальність, тим паче кримінальну, особливо в силових видах спорту, досить складно, оскільки власне саме заняття тим чи іншим видом спорту є дозволеним законом, а отже досить спірним видається фіксація такої ознаки злочину, як протиправність діяння. Тому, більш детальне дослідження правової природи саме спортивно-змагальної відповідальності і її нормативне закріплення таким чином, щоб спортсмен чи інший суб'єкт спортивних відносин дійсно розумів до чого може призвести порушення ним правил не лише для інших осіб, а й для себе, поруч із вдосконаленням заходів безпеки, матиме позитивний ефект на мінімі-

зацію згаданих вище негативних наслідків.

В правовій доктрині іноземних фахівців та рішеннях судів вищих ланок відповідних країн, при вирішенні питання про притягнення до різних видів юридичної відповідальності осіб, що є учасниками спортивних відносин, за неправомірну поведінку, яка мала місце безпосередньо у процесі їх професійної діяльності, значна увага приділяється встановленню саме суб'єктивної сторони складу правопорушення. Найбільш спірними випадками є встановлення у порушених відносинах так званої злочинної недбалості (англ. *tort of negligence*), яка може стосуватися, як тих осіб, що безпосередньо пов'язані зі спортом, так і тих, які мають до нього опосередковане відношення.

Так, рішення у справі *Condon* проти *Basi* (1985) 1 WLR 866 (Англія) зафіксувало деліктну відповідальність футболіста за акт насильства на футбольному полі проти іншого гравця. Дана справа стала прецедентом для судів Сполученого Королівства, відповідно до якого став можливим розгляд цивільних позовів проти гравців, рефері (суддів), тренерів та органів управління у сфері спорту. При цьому, важливим є той факт, що відшкодування збитків може здійснюватися не лише особою, винною у вчиненні правопорушення, а й іншими особами у вигляді субсидіарної відповідальності (англ. *vicarious liability*) – наприклад, футбольним клубом за порушення, вчинене гравцем, що до нього належить, як це було у справах *Elliott* проти *Saunders* та *Liverpool FC* (1994), *McCord* проти *Cornforth* та *Swansea City FC* (1997), *Watson* та *Bradford City FC* проти *Gray* та *Huddersfield Town FC* (1998). Особливо складною для суду щодо вирішення питання субсидіарної відповідальності стала справа, підставою для розгляду якої стали події під час матчу-дербі між англійськими футбольними клубами *Manchester United* та *Manchester City*, коли гравець першого *Roy Keane* наніс жахливого удару своєму опонентові, яким був *Alf Inge Haaland*, зламавши йому коліно й таким чином завчасно фактично завершивши його професійну футбольну кар'єру. Цей фол був актом помсти і умисел *Roy Keane* було доведено. Навіть сам футболіст відкрито заявляв про свої злі наміри, говорячи про те, що вже довгий час чекав на зустріч з постраждалим футболістом на полі, щоб помститися йому за неспортивну поведінку у матчі трирічної давнини. З огляду на це, виникло питання, як футбольний клуб *Manchester United* міг попередити таку поведінку гравця, яка була відвертим актом його умисної агресії і чи доцільним є застосування субсидіарної відповідальності до клубу в такому випадку, коли гравець діє у манері, непригаманній футболістові. Проте, суд встановив, що *Roy Keane* мав жорсткий стиль гри і досить часто порушував прави-

ла, клуб знав про це і мав проводити з гравцем відповідну роз'яснювальну та тренувальну роботу, що мала сприяти мінімізації випадків небезпечної гри. З огляду на це, клуб *Manchester United* поніс субсидіарну відповідальність за дії свого футболіста [8].

Також, суб'єктами юридичної відповідальності можуть бути спортивні та рекреаційні організації, про що свідчить наступний приклад: відповідно до справи *Evans* проти *Waitemata Pony Club (1972) NZLR 773* (Нова Зеландія) прив'язаний кінь звільнився і завдав тілесних ушкоджень групі глядачів у зв'язку з неналежним забезпеченням трибун захисними перилами та відсутністю спеціальної загорожі для коней, що брали участь у змаганні. Таким чином, організатори змагань були притягнені до відповідальності у зв'язку з порушенням умов безпеки щодо території проведення змагань, їх перебігу та зобов'язані відшкодувати збитки. Також, суд встановив, що винною є саме організація, яка виступала організатором змагань, а не окремі особи, оскільки не було встановлено факту, як умисного, так і необережного порушення правил безпеки, передбачених відповідним регламентом проведення змагань чи приписами щодо посадових обов'язків такими особами. У іншій справі – *Woods* проти *Multisports Holdings (2002) 186 ALR 145* (Австралія) позивач зазнав пошкодження ока під час гри в крикет у залі і відтак подав позов на організатора спортивного заходу, який не забезпечив учасників спеціальним шоломом із захистом для обличчя і не попередив про можливі ризики під час гри. Суд встановив, що дані ризики були настільки очевидні, що організатор не повинен був вживати жодних заходів щодо попередження про їх настання [6].

Щодо відповідальності рефері (судді) змагань, то, наприклад, у справі *Smoldon* проти *Whitworth & Nolan (1997) PIQR P133* (Англія) суддя матчу з регбі, через власну професійну недбалість, був притягнений до відповідальності за тілесні ушкодження, завдані гравцю в результаті сутички між регбістами під час матчу, не встеживши за порушеннями з їх сторони і не відповівши на них належним чином у межах власних повноважень [6]. А, наприклад, у справі *Hacking* проти *Town of Belmont (1999)* (Англія) рефері понесли відповідальність за те, що баскетбольний матч вийшов з-під їхнього контролю й одна з його учасниць отримала пошкодження ноги, яке призвело до хірургічного втручання [9].

У деяких ситуаціях до відповідальності можуть притягатися місцеві органи державної влади, які надали дозвіл на проведення неналежних з тої чи іншої точки зору заходів, змагань (англ. *sub-standard operations*). При цьому, притягнення до відповідаль-

ності таких органів не є підставою для звільнення від відповідальності самих організаторів таких заходів, змагань. Відповідно до справи *Queenstown Lakes District Council* проти *Palmer (1999) 1 NZLR 549* (Нова Зеландія) Містер Пальмер переміг у спорі щодо відшкодування йому моральної шкоди за те, що він став свідком нещасного випадку за участю його жінки на змаганнях з рафтингу. Обов'язок щодо відшкодування шкоди було покладено солідарно на органи місцевої влади, які дали дозвіл на проведення небезпечних змагань та на рафтингову компанію. Також, у деяких випадках при неналежному забезпеченні правопорядку та заходів безпеки суб'єктом юридичної відповідальності може бути міліція, служба безпеки тощо [6].

Проте, варто зазначити, що у деяких країнах, зокрема США, навпаки простежується тенденція до закріплення у законодавстві положень, які б обмежували чи взагалі звільняли учасників спортивних відносин, зокрема посадовців, від відповідальності, яка за своєю юридичною природою є цивільно-правовою і залишала можливість застосування до таких осіб, лише як альтернативи, відповідальності, передбаченої нормами суто спортивного-змагального характеру. Так, у штатах Арканзас, Делавер, Джорджія, Іллінойс, Луїзіана, Меріленд, Массачусетс, Невада, Нью-Джерсі, Північна Дакота, Огайо, Пенсильванія, Род-Айленд, Теннессі та Техас вже прийняті відповідні нормативно-правові акти, зміст яких полягає у наступному: спортивні посадовці, які виконують обов'язки, пов'язані з проведенням спортивних змагань на будь-якому рівні у штаті не можуть нести відповідальність перед будь-якими фізичними чи/та юридичними особами, які подають на таких осіб цивільний позов з приводу тілесних ушкоджень чи іншої шкоди, яка виникла внаслідок будь-яких дій чи бездіяльності при виконанні таких службових обов'язків в межах спортивної споруди, в якій проводиться спортивне змагання [3].

Спираючись на досліджений матеріал, ми вважаємо, що питання самостійності спортивно-змагальної відповідальності як окремого виду не є самоціллю, а становить дуже важливий чинник в контексті розуміння правової природи санкцій, що встановлюються за вчинення спортивних порушень та наслідків, які вони за собою тягнуть. Безперечно, даний вид відповідальності не можна вважати єдиним можливим, що підлягає застосуванню до суб'єктів спортивних правовідносин, які також повинні бути притягнені до дисциплінарної, цивільно-правової, адміністративної чи кримінальної відповідальності у разі виявлення в їх діяннях ознак тих чи інших складів правопорушень, злочинів. У такому випадку, за доцільне видається

застосування узагальнюючого терміну «спортивна відповідальність», який би лише вказував на сферу правовідносин, урегульованих спортивним правом і, на нашу думку, був би недоречним в контексті визначення юридичної природи самої відповідальності. Власне тому ми й погоджуємося із зазначеними в

роботі авторами, що всю специфіку відповідальності за вчинення суто спортивних порушень розкриває термін «спортивно-змагальна відповідальність», дослідження якої як самостійного виду буде забезпечене лише з подальшим розвитком комплексної природи спортивного права, його подальшою кодифікацією.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексеев С.В. Международное спортивное право / С.В. Алексеев. – М. : ЮНИТИ ДАНА : Закон и право, 2008. – 895 с.
2. Амиров И.М. Специальная юридическая ответственность в сфере спорта. Пятая международная научно-практическая конференция «Спортивное право: перспективы развития» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://sportslaw.ru/data/files/sbornik2011.pdf>
3. Ellinger Steven (Attorney at Law, Houston, Texas). Special Report: Limited Liability for Sports Officials. The National Association of Sports Officials [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.naso.org/portals/0/SpecReptLimLia.pdf
4. Зайчук О.В. Теория держави і права : Академічний курс : підручник / О.В. Зайчук, Н.М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
5. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3808-12>
6. Legal Liability. Sport New Zealand (government organisation responsible for sport and recreation) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.sportnz.org.nz/Documents/faq/Full_Legal_Liability_Document.pdf
7. Марченко М.Н. Общая теория государства и права. Академический курс в 3-х томах / [отв. ред. проф. М.Н. Марченко. – М., 2002. – Т. 2. – С. 248–249.
8. McArdle David, James Mark (University of Salford, Manchester). Player Violence or Violent Players? Vicarious Liability for Sports Participants [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://usir.salford.ac.uk/1056/2/Tort_Law_Review_V12_13_Player_Violence.pdf
9. Morakinyo E.O. (Ph.D., University of Ibadan, Nigeria). Legal Liabilities of Referees for Negligence During Sports Competitions [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.sirc.ca/online_resources/documents/S-1087686.pdf
10. Моргунов О.А. Поняття та система джерел спортивного права [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11moadcp.pdf>
11. Moustaira Elina (Assistant Professor, Faculty of Law, University of Athens). Sports legal order and civil liability comparative law comments [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://users.uoa.gr/~emoustai/Athletics-Moustaira.pdf>
12. Прокопец М.А. Спортивная ответственность и спортивные санкции / М.А. Прокопец // Новое спортивное законодательство и материалы конференции «Спортивное право: перспективы развития» / [сост. Д. И. Рогачев]. – М. : Проспект, 2008
13. Сердюков А.В. Спортивное право как комплексная отрасль законодательства : монография / А. В. Сердюков. – М. : Юрлитинформ, 2011. – 192 с.
14. Сырых В.М. Теория государства и права : учебник для вузов / В.М. Сырых. – 4-е изд., стер. – М. : ЗАО Юстицинформ, 2005. – С. 192.
15. Спортивный кодекс Бразилии (Código Brasileiro de Justiça Desportiva) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.esporte.gov.br/seminarioreformacodbrasileiro/arquivos/cbjdFinal.pdf>
16. Спортивный кодекс Франции (Le code du sport français) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://perlpot.net/cod/sport.pdf>
17. Правила гри FIFA [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ffu.org.ua/files/ndocs_8.pdf
18. Чередник Р.В. Становлення спортивного права як комплексної галузі в правовій системі України [Электронный ресурс] / Р.В. Чередник. – Режим доступа: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/App/2011_42/Cherednik.pdf

**СПОРТИВНО-СОРЕВНОВАТЕЛЬНАЯ
ОТВЕТСТВЕННОСТЬ. САНКЦИИ
В СПОРТИВНОМ ПРАВЕ.
(НАЦИОНАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ
И ИНОСТРАННЫЙ ОПЫТ)**

Медведев Д.Ю.

Аннотация: Целью данной статьи является исследование понятия «спортивно-соревновательной ответственности» и определения ее места в системе юридической ответственности, что позволит более детально исследовать правовую природу санкций в области спортивного права и, как результат, усовершенствовать механизм их реализации, конкретизировать и предвидеть возможные правовые последствия.

Ключевые слова: спорт, спортивное право, спортивный правовой порядок, спортивно-соревновательная ответственность, санкции в спортивном праве, спортивный кодекс.

**SPORT-COMPETITIVE LIABILITY.
SANCTIONS IN THE FIELD OF SPORTS
LAW. (NATIONAL ASPECTS AND
FOREIGN EXPERIENCE)**

Medvedev D.Yu.

Summary: The purpose of this article is analyzing of the term *Sport-competitive Liability* and finding its place in the system of legal liability, which will allow exploring the legal nature of sanctions in the field of sports law and, as a result, improving the mechanism for their implementation and also specifying and foreseeing possible legal consequences.

Keywords: sports, sports law, sports legal order, sport-competitive liability, sanctions in the field of sports law, sports code.